

4. Սերմերի և տնկանյութի շուկայի հզորացում:

Ծրագրի շրջանակներում աշխատանքներ են կատարվել ՀՀ գյուղատնտեսության նախարարության ենթակա «Սերմերի Գործակալություն» ՊՈԱԿ-ի և «Գյումրիի սելեկցիոն կայան» ՊՓԲԸ նյութատեխնիկական բազայի հզորացման ուղղությամբ: Այսպես.

- «Գյումրիի Սելեկցիոն Կայան»-ի ՊՓԲԸ-ի համար ձեռք են բերվել գյուղտեխնիկա (1 տրակտոր, 2 կոմբայն, 2 շարքացան, 1 սերմերի ախտահանման սարքավորում) 325.0 հազար ԱՄՆ դոլարի:
- «Սերմերի գործակալություն» ՊՈԱԿ-ի կողմից իրականացվել է 16705 տոննա սերմերի որակի ստուգում, ստացվել ու ձևակերպվել են սորտափորձարկման 30 հայտ:
- Սերմնաբուծությամբ զբաղվող «Սերմեր Գործակալություն» ՊՈԱԿ-ի ու սերմնաբուծության ոլորտի մասնագետներին և ֆերմերային տնտեսություններին տրամադրվել է օժանդակություն (պահպանման ծախսեր, ուսուցում) 128.0 հազար ԱՄՆ դոլար:

Անշուշտ, Հայաստանի Հանրապետության գյուղատնտեսության զարգացման գլխավոր ազդակը ազդեցիկ է ազդեցիկ առողջարարության զարգացումն է, որին էլ պետք է նպատակաուղղել ազդարարային ոլորտի ներդրումային հնարավորությունները:

ԹԱՄԱՐԱ ՄԱՆՈՒԿՅԱՆ

ԵՊՀ մագիստրատուրայի շրջանավարտ

ՀՀ ԲԻԶՆԵՍ ՄԻՋԱՎԱՅՐԻ ՎՐԱ ԱԶԳՈՂ ՀԻՄՆԱԿԱՆ
ԳՈՐԾՈՆՆԵՐԻ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ

Եթե բիզնես միջավայրը դիտարկենք որպես օտարերկրյա և տեղական ընկերությունների համար տվյալ երկրում բիզնես իրականացնելու և շահույթ հետապնդելու հնարավորություն ընձեռնող համակարգ, ապա վերջինիս բարենպաստ կամ անբարենպաստ լինելը պայմանավորված է տնտեսությանը բնորոշ ռիսկերից (գծապատկեր 1):

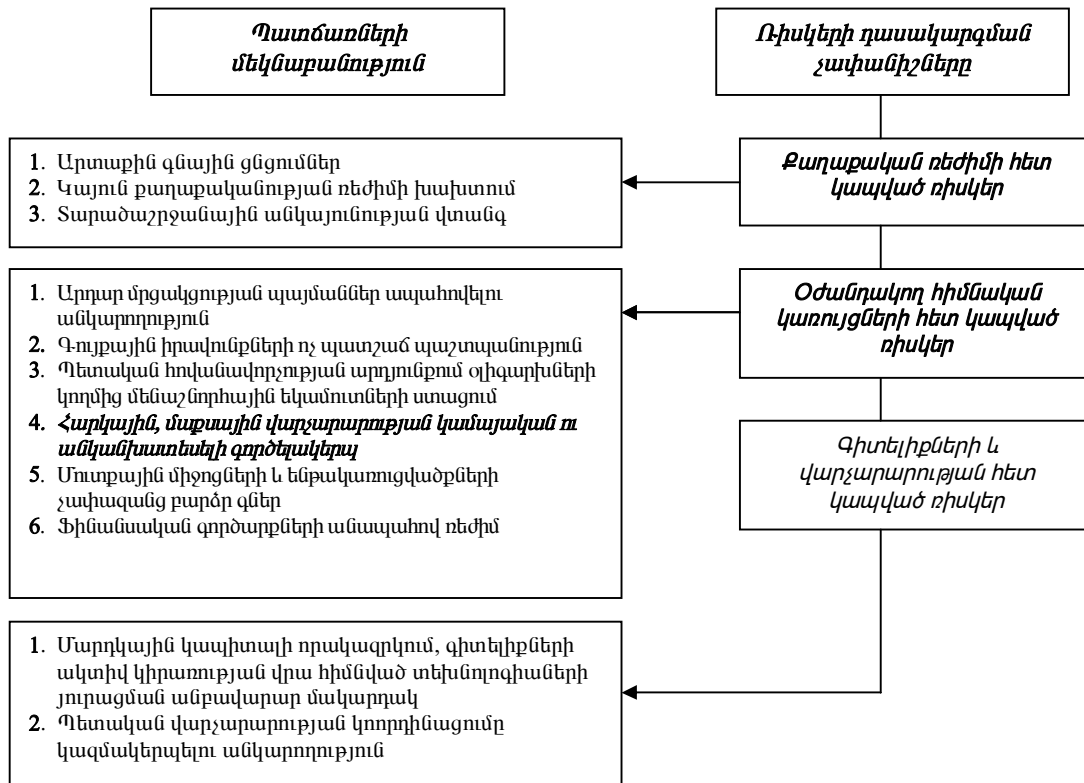
Այսպես, տնտեսության որևէ ոլորտում առաջընթացը կարող է «չեզոքացվել» մեկ այլ ոլորտում առաջընթացի բացակայությամբ: Հարկային, մաքսային անկայուն քաղաքականությունը կամ վարչարարությունը կարող են սահմանափակել բիզնեսի ձևավորման նպաստավոր պայմանները և բիզնես սկսելու ընթացակարգերի պարզությամբ պայմանավորված աճը: Հետևաբար՝ ստեղծված անբարենպաստ միջավայրը հանգեցրել է ապրանքային երկակի շուկաների ստեղծմանը, որտեղ գերիշխող դիրք ունեցող գործարարներն օգտվում են գույքային իրավունքի պաշտպանությունից, հարկային ու մաքսային կողմնապահ գործելաոճից, իսկ շուկա մուտք գործել ցանկացողները հայտնվում են ոչ շահեկան իրավիճակում: Ցանկացած բիզնես գործընթաց իր մեջ ներառում է մի շարք ընթացակարգերի պարտադիր իրականացում: Երբ գործարարը մշակում է բիզնես պլան և փորձում է անցնել դրա իրականացմանը, առաջին արգելքները, որոնք պետք է հաղթահարի, նոր ընկերությունը կազմավորելու ու գրանցելու առնչությամբ բյուրոկրատական և իրավական ընթացակարգերն են: Տարբեր երկրներում նոր բիզնեսների մուտքի կանոնակարգման մեթոդներն ունեն որոշակի առանձնահատկություններ՝ պայմանավորված տվյալ երկրի տնտեսական և իրավական դաշտի զարգացվածության աստիճանից: Որոշ տնտեսություններում այս գործընթացը պարզ է և մատչելի: Այլ խոսքով՝ ընթացակարգերն այնքան ծանրաբեռնող են, որ գործարարները, խուսափելով ընթացակարգերի վարչարարական և ժամանակի ծախսերից, ստիպված են լինում դիմել այլ մեթոդների՝ բիզնեսը վարել ոչ ֆորմալ ձևով: Բացի այդ, գործարարության արդյունավետությունն ավելի շատ պայմանավորված է օրենսդրական և կառավարչական որոշումներից:

Համաշխարհային բանկի «Գործարարությամբ զբաղվելը» դասակարգումը գնահատում է այն կարգավորումները, որոնք ուղղակիորեն ազդում են գործարար միջավայրի զարգացման աստիճանի և տնտեսական աճի վրա՝ հնարավորություն տալով իրականացնել միջերկրային

համեմատություններ հետազոտված 183 երկրների միջև: Այս գեկույցում 183 երկրների շարքում Հայաստանը 2011թ. զբաղեցրել է 48-րդ տեղը՝ նախորդ տարվա համեմատ իջեցնելով իր վարկանիշը 44-ից: Եվրոպայի և Կենտրոնական Ասիայի 25 երկրների հետ համեմատած Հայաստանը գտնվում է 8-րդ տեղում: ՀՀ ՊԵԿ 2011 թվականի գերակա խնդիրներից է հանդիսանում Համաշխարհային Բանկի «Գործարարությանը զբաղվելը» վարկանիշային սանդղակում Հայաստանի դիրքի էական բարելավումը:

Գծապատկեր 1

ՀՀ բիզնես միջավայրի զարգացմանը նպաստող և խոչընդոտող հիմնական ռիսկերն ու դրանց առաջացման պատճառները

Հայաստանում «բիզնեսով զբաղվելու» հարմարավետության գնահատման համար կիրառված ընթացակարգերը բաղկացած են երկու փուլերից.

1. Բացահայտել երկրի համեմատական տեղն անցումային տնտեսության երկրների շարքում՝ հաշվի առնելով բիզնես միջավայրի ընդհանուր «ֆորմալ» հարմարավետությունը: Իսկ լավագույն փորձի ցուցանիշները «բիզնեսով զբաղվելու» յուրաքանչյուր ուղղության համար սահմանվել են ոչ թե համաշխարհային մակարդակով, այլ անցումային տնտեսության երկրների մակարդակով:
2. Բիզնես միջավայրի բարենպաստ կամ անբարենպաստ լինելն ամբողջությամբ ներկայացնելու համար առաջնակարգ ուշադրություն է դարձվում ստվերային տնտեսության չափին: «Բիզնեսով զբաղվելու արժեքը» փաստաթղթի ցուցանիշների կիրառումը թույլ է տալիս գնահատել, թե որքանով է երկիրը շեղվում լավագույն փորձից յուրաքանչյուր ուղղության և յուրաքանչյուր ցուցանիշի կտրվածքով՝ կապված բիզնեսին առնչվող օրենքների և կանոնակարգերի հետ:

1. Ընկերության հիմնադրում: Ընկերության հիմնադրման ցուցանիշը ներառում է ձեռնարկատիրական գործունեություն սկսելու համար գործարարների կողմից իրականացման ենթակա քայլերի քանակը, դրանց միջին տևողությունը, պահանջվող ծախսերը և պահանջվող նվազագույն կապիտալի տոկոսային հարաբերակցությունը մեկ շնչին ընկնող ՀՆԱ-ի հետ: «Doing»

Business»-ը հաշվարկում է նոր գործ սկսելու և պաշտոնապես գործարկելու համար ձեռնարկատիրոջից պաշտոնապես պահանջվող ընթացակարգերը, ծախսը և ժամանակը: Հայաստանում ընկերություն հիմնադրելու համար միջինում պահանջվում է իրականացնել 6 ընթացակարգ, որը տևում է 15 օր և պահանջվում է մեկ շնչին ընկնող ՀՆԱ-ի 2,6% ծախս: Իսկ նվազագույն կապիտալի պահանջը կազմում է մեկ շնչին ընկնող ՀՆԱ-ի 0%: Համաշխարհային մակարդակով այս ցուցանիշով Հայաստանը դասակարգվում է 20-րդ տեղում:

2. Լիցենզավորում (շինարարական թույլտվություններ) 2010թ: Լիցենզավորման (շինարարական թույլտվությունների) ցուցանիշը ներկայացնում է շինարարության համար պահանջվող ընթացակարգերը, ժամանակը ու ծախսերը, ներառյալ՝ անհրաժեշտ լիցենզիաների և թույլտվությունների ստացումը, պահանջվող ծանուցումների և վերահսկողությունների կատարումը և կոմունալ ծառայությունների միացումները: Այդ գործառնությունները հանրապետությունում բաղկացած են եղել 20 ընթացակարգերից, տևել են միջինը 137 օր, որոնց արժեքը կազմել է մեկ շնչի հաշվով՝ ՀՆԱ 104,9%-ը: Շինարարական թույլտվությունների ստացման դյուրինության առումով Հայաստանը գրավում է 72-րդ տեղը: Իսկ օրինակ՝ Վրաստանը հիմնել է մեկ կենտրոն, որտեղ միավորվում է բոլոր նախարարություններից ստացվող շինարարական ծրագրերի թույլտվությունները: Բացի այդ, Վրաստանում և Էստոնիայում լիցենզավորման ստացման ծախսը գործարարների համար 15 անգամ ցածր է Հայաստանի հետ համեմատած:

3. Սեփականության գրանցում: Սեփականության գրանցման ցուցանիշը ներկայացնում է ընկերությունների սեփականության իրավունքի ձեռք բերման դյուրինությունը, ընթացակարգերի քանակը, ժամկետը և սեփականության գրանցման ընթացքում ծախսերը: Թեև, Հայաստանն աշխարհում զբաղեցնում է 4-րդ տեղն այս ցուցանիշով, այնուամենայնիվ, այն կարող է շահել հետագա բարեփոխումների իրականացումից: Հետևաբար՝ Էլեկտրոնային ընթացակարգերի և տեղեկատվության որոնման համակարգի ներդրումը թույլ կտա էլ ավելի բարձրացնել Հայաստանի դիրքը՝ դարձնելով այն աշխարհում սեփականության իրավունքի փոխանցման բնագավառում ամենաարդյունավետ ընթացակարգեր ունեցող երկրներից մեկը:

4. Վարկեր ստանալը: Վարկեր ստանալու ցուցանիշը ներկայացնում է վարկային տեղեկատվության տրամադրման միջոցները և վարկառու ու վարկատուի «իրավական իրավունքները»: Հայաստանի չափահաս բնակչության 13.5%-ն է ընդգրկված մասնավոր վարկային գրասենյակում/բորսայում և 2.8%-ը հանրային վարկային ռեզիստորում, մինչդեռ Մեծ Բրիտանիայում այդ թիվը կազմում է բնակչության մոտ 85%-ը: Հայաստանը վարկերի ստացման դյուրինության առումով դասակարգվում է 44-րդ տեղում

5. Ներդրողների պաշտպանություն: Ներդրողների պաշտպանության ցուցանիշը ներկայացնում է ներդրողի պաշտպանվածության երեք աստիճանները՝ գործառնությունների թափանցիկությունը (*Բացահայտման ցուցիչի աստիճանը*), ինքնուրույն աշխատելու պատասխանատվությունը (*Տնօրենի պատասխանատվության ցուցիչի աստիճանը*), բաժնետերերի իրավունքը ոչ պատշաճ աշխատանքի համար դատական գործ հարուցելու պաշտոնյաների և ղեկավարների դեմ (*Բաժնետերի հայց ներկայացնելու հեշտությունը*) և *Ներդրողի պաշտպանվածության ցուցիչի ամբողջությունը*: Աշխարհում ներդրողների/փոքր բաժնետերերի պաշտպանության մակարդակով Հայաստանը զբաղեցնում է 92-րդ տեղը:

6. Հարկերի վճարում: Հարկերի վճարում ցուցանիշը ներկայացնում է այն հարկերը, որոնք պետք է վճարի միջին չափի ընկերությունը տվյալ տարում, ինչպես նաև վճարվող հարկերի վարչարարական բեռի չափերը: Այս չափերը ներառում են վճարումների քանակը, որ պետք է կատարի ձեռնարկատերը, նախապատրաստման, գրանցման և վճարման վրա վատնված ժամաքանակը, և իրենց շահույթի տոկոսային մասնաբաժինը, որը պետք է վճարվի որպես հարկ: Հայաստանն աշխարհում դասակարգվում է 157-րդ տեղում հարկերի վճարման դյուրինությամբ, ինչն ամենավատն է *«Doing Business»*-ի ցուցանիշներից: Ներկայումս հայկական ընկերությունները յուրաքանչյուր տարի ծախսում են 581 ժամ (72 օր) հարկային հաշվետվությունները լրացնելու և պահանջները բավարարելու համար, իսկ ՏՀԶԿ երկրներում կազմում է 199,3 ժամ: Այս ցուցանիշը 5-րդն է աշխարհում ժամանակի երկարության առումով վատթարագույնների մեջ: ՀՀ -ում կատարում են 50 տարբեր հարկային վճարումներ, այնինչ այդ նույն ցուցանիշը ՏՀԶԿ երկրներում կազմում է 14,2 (աղյուսակ 1):

ՀՀ «Հարկերի վճարման» ցուցանիշի հաջորդական գործընթացների համեմատական գնահատումը ՀՀ-ում և Կենտրոնական Եվրոպայի, ՏՀԶԿ երկրներում 2011թ.¹

Հարկերի վճարում			
Ցուցանիշ	Հայաստան	Եվրոպա և Կենտրոնական Ասիա	ՏՀԶԿ(OECD)
Վճարումներ (քանակ)	50	41,7	14,2
Ծախսվող ժամանակ	581	313,9	199,3
Շահութահարկ (% շահույթից)	16,6	9,8	16,8
Եկամտահարկ (% շահույթի)	23	22,9	23,3
Այլ հարկեր (% շահույթի)	1,1	8,5	3
Ընդհանուր հարկային դրույքաչափ (% շահույթի)	40,7	41,2	43

ԱԱՀ-ի և սոցիալական ապահովագրության հասկացումների հաշիվների հաշվարկման և լրացման համար ծախսվում է ժամանակի մեծ մասը՝ յուրաքանչյուրի համար ամսական 40 ժամ: Շահութահարկը պահանջում է տարեկան ևս 13 վճարում: Աշխարհի երկրների 1/4-ում հարկերի լրացումն ու վճարումն իրականացվում է էլեկտրոնային եղանակով: Ըստ փորձագետների՝ այն երկրները, որտեղ ստուգումները հիմնված են ռիսկի վերլուծությունների վրա, ապահովում են ավելի մեծ հարկային հավաքագրումներ: Այսպես, հարկերի վճարման բարդության ներկայիս աստիճանը և հարկային վարչարարության ցածր որակը տնտեսության ստվերայինության բարձր և, հետևաբար, հարկահավաքման՝ հնարավորինս ավելի ցածր մակարդակը պայմանավորող հիմնական գործոններից մեկն է: Օրինակ՝ Էստոնիան ունի ավելի բարձր միջին տոկոսադրույք՝ 49,61%, քան Հայաստանը՝ 40,7%, բայց առաջ է Հայաստանից՝ հարկերի վճարման դյուրինությամբ:

Ուստի, հարկային վարչարարությունն ենթակա է բարեփոխման, ինչպես հարկային հաշվետվությունների լրացման վրա ծախսվող ժամանակի առումով, այնպես էլ վճարումների քանակի կրճատման առումով: Օրինակ՝ Էստոնիայում գործարարները ունեն տարեկան միայն 7 վճարում: Համեմատության համար նշենք, որ Սինգապուրում, որն ըստ «Գործարարության» հետազոտության ինդեքսի՝ բիզնեսի իրականացման համար ամենահարմարավետ երկիրն է, 5 վճարումների կատարումը 84 ժամ է պահանջում:

7. Միջառանձանային առևտուր: Այս ցուցանիշը ներկայացնում է ապրանքների առաքման ստանդարտացված ընթացակարգերը և ծախսերը՝ կապված ներմուծման և արտահանման հետ: Այստեղ ներառված է ցանկացած պաշտոնական ընթացակարգ՝ սկսած երկու կողմերի միջև պայմանագրի կնքումից և ավարտված՝ ապրանքների առաքմամբ: Հայաստանում միջինը պահանջվում է 13 օր արտահանման համար և 18 օր ներմուծման համար՝ արժեհավաքում համապատասխանաբար՝ 1655 ԱՄՆ դոլար և 2045 ԱՄՆ դոլար: Արտահանման համար անհրաժեշտ է 3 փաստաթուղթ, ներմուծման համար՝ 6: Միջազգային/արտաքին առևտրում 183 երկրների մեջ Հայաստանը զբաղեցնում է 82-րդ տեղը: Դա Հայաստանի երկրորդ վատթարագույն ցուցանիշն է «*Doing business*»-ի կողմից գնահատվող 9 ոլորտների մեջ:

8. Պայմանագրերի կիրարկումը: Պայմանագրերի կիրարկում ցուցանիշը ներկայացնում է առևտրային պայմանագրերի կիրառման դյուրինությունը կամ բարդությունը: Դա որոշվում է վճարման հետ կապված վեճերի ընթացքով՝ ներառելով հայցվորի կողմից հայցի ներկայացման պահից մինչև փաստացի վճարումը վատնած ժամանակը, կատարված ծախսերը ու ընթացակարգերի քանակը:

Միջինում՝ Հայաստանում առևտրային/կումերցիոն վեճը կարգավորելու համար պահանջվում է իրականացնել 49 ընթացակարգ, որը տևում է 285 օր, և ծախսը կազմում է հայցի արժեքի 19%-ը: Աշխարհում Հայաստանը զբաղեցնում է 62-րդ տեղը՝ պայմանագրերի կիրառման դյուրինության առումով (աղյուսակ 2):

¹ <http://www.doingbusiness.org/>

9. Ընկերության լուծարում: Այս ցուցանիշը ներկայացնում է գործընթացի հետ կապված ժամանակը և ծախսերը: Հայաստանում ընկերության լուծարման/անանկացման գործընթացով անցկացնելը միջինում տևում է 1.9 տարի, և ծախսը կազմում է գույքի արժեքի 4%-ը:

Աղյուսակ 2

«Գործարարությանը զբաղվելը» 9 ցուցանիշների դինամիկան 2010-2011թթ.¹

Ցուցանիշ	Գործարարությանը զբաղվելը 2011 ցուցանիշներ	Գործարարությանը զբաղվելը 2010 ցուցանիշներ	Ցուցանիշի փոփոխություն
<i>Ընկերության հիմնադրում</i>	22	20	-2
Լիցենզավորում (շինարարական թույլտվություն)	78	72	-6
Սեփականության գրանցում	5	4	-1
Վարկեր ստանալը	46	44	-2
Ներդրողների պաշտպանություն	93	92	-1
Հարկերի վճարում	159	157	-2
Միջսահմանային առևտուր	82	103	21
Պայմանագրերի կիրարկում	63	62	-1
Չեռնարկության լուծարում	54	49	-5

ԹԱՄԱՐԱ ՄԱՆՈՒԿՅԱՆ

ԵՊՀ մագիստրատուրայի շրջանավարտ

ՀՀ ՀԱՐԿԱՅԻՆ ԲԵՌԻ ԱՐԴԱՐԱՅԻ ԲԱՇԽՄԱՆ ՄՈՏԵՑՈՒՄՆԵՐԸ

Հարկային համակարգը և բիզնես միջավայրը փոխադարձ կապված են միմյանց հետ, քանի որ հարկային համակարգի արդյունավետությունից է կախված ձեռնարկատիրության զարգացման հնարավորությունները, նաև հարկային համակարգը սահմանափակում է տնտեսապես չհիմնավորված եկամուտների ստեղծման հնարավորություններն ազգային տնտեսության տարբեր ոլորտներում:

Որպես հարկային քաղաքականության իրականացման հիմնական մակրոտնտեսական չափանիշ կիրառվում է հարկային բոյանսի (K) կամ հարկային էլաստիկությունն արտահայտող ցուցանիշը, որը որոշվում է որպես հարկային եկամուտների տոկոսային փոփոխության և ՀՆԱ-ի տոկոսային փոփոխության հարաբերություն.

$$K = \frac{\text{հարկային եկամուտների տոկոսային փոփոխություն}}{\text{ՀՆԱ-ի տոկոսային փոփոխություն}}$$

Եթե $K > 1$ -ից, ապա այն նշանակում է, որ հարկային քաղաքականությունը, ընդհանուր առմամբ, կարելի է համարել արդյունավետ:

2001-2010 թթ. հանրապետությունում հարկային բոյանսի մեծությունը մեկից բարձր է (աղյուսակ 1), սակայն հարկեր/ՀՆԱ ցուցանիշը, որը 2001-2007թթ կայուն աճել է հասնելով 16,1%, 2008թ հասել է մինչև 17,4 %, 2009-2010թթ կտրուկ անկում է ապրել՝ հասնելով 2,2% մակարդակին:

¹ <http://www.doingbusiness.org/data/exploreconomies/armenia/>